

Het varken van de pata-negra-ham

Je kunt op twee manieren op vakantie gaan. Puur voor de lol, maar je kunt ook het nuttige met het aangename verenigen; veel aardiger eigenlijk. Na me verbaasd te hebben over onze nieuwe gastronomische trend van de pata-negra-ham, besloot ik tot een studiereis met als onderwerp de leverancier van deze Spaanse heerlijkheid.

Ik nam de bus naar Sevilla en maakte van daaruit uitstapjes per trein, bus en taxi door de eikenbossen van zuidwest Spanje waar het bijzondere zwijntje zijn domicilie voert. In de schitterende hoofdstad van Andalusië, Sevilla, is het 'cerdo iberico' (Iberisch varken) overal prominent aanwezig in cafés, tapasbars en restaurants: de hammen met glanzend zwarte hoefjes en al hangen pontificaal achter toonbank of tap.

Steeneik en kurkeik

Het is de kunst om het cerdo iberico in zijn eikenbos aan te treffen. Rondom de grotere steden liggen geen eikenbossen en je moet je eerst uren door een rijstebrijberg

van olijfgaarden heen werken om varken en eik te vinden.

De eikenbossen van de zogenoemde 'dehesa' zijn zo ongeveer wat bij ons vroeger de heide was: achterafgelegen, arme grond waar de herder zijn kudde hoedde. Al is de opstand in dat schrale niemandsland van ooit hier wel imposanter. Je weet niet wat je ziet! Eikenbossen zo ver het oog reikt en wel geheel exclusieve eik: steeneik of kurkeik welteverstaan, met altijd groen loof. Andere bomen, struikgewas of kruiden ontbreken vrijwel in de zomer. De dehesa is een cultuurlandschap dat door de eeuwen heen ontstaan is door een selectieve uitkap van alles wat er oorspronkelijk aan gevarieerd mediterraan

D. Zoebel

Intelligente kop van het Iberisch varken

bos groeide, ter meerdere glorie van de leverancier van de eikels.

Minder raszuiver

Na de Burgeroorlog, die in 1939 eindigde, is het een tijdlang achteruitgegaan met de typische cerdo van de dehesa. Met de beginnende industrialisering, de trek naar de stad en de voorkeur voor goedkoop, mager vlees geproduceerd door moderne importrassen als Large White en andere, leek het met de glorie van deze vorm van ras en houderij gedaan. Het Aeceriber syndicaat schatte dat midden jaren tachtig van de vorige eeuw nog slechts 3 procent van de moederdieren tot de Iberische rasgroep behoorde, al ging het in dit dal nog

altijd om zo'n zeventigduizend dieren. Geschat wordt dat nu zo'n 15 procent van alle in Spanje geslachte dieren van het Iberische type zijn. Verschil met de toestand van vlak voor de Burgeroorlog (toen er hier nog nauwelijks andere dan Iberische types voorkwamen) is dat de dieren wat minder raszuiver zijn. Ze zijn onderhevig aan inkruising met de Duroc, waarvan men trouwens denkt dat het een moderne versie van dat oorspronkelijke Iberische type is. De zeugen zelf zijn nog vaak wel puur Iberisch. Bij meer dan 25 procent inkruisen zou het dier trouwens zijn speciale vermogen verliezen om van eikels goede Iberische hammen te maken. Een en ander is uiteraard voorwerp van de nodige controles en certificering. Elke ham is voorzien van een etiket, waarop de puurheid van het ras en de mate van afmesten op eikels vermeld staat, vaak ook de geografische origine.

Versnelde vetmesterij

De kunst van het klassieke afmesten, vertrouwd een boer me toe in een café, volgehangen met uitvergroete foto's van de varkentjes onder hun eikenkruinen, is om het dier een zo laat mogelijke start van afmesten te geven, eerst als ze veertien tot zestien maanden oud zijn. Dat is het moment dat ze op springen staan om zich vol te proppen met eikels. In drie maanden van 'montanera' (het buiten afmesten in de periode van eikelval van eind oktober tot eind februari) kan het dier dan van 100 kg tot 170 kg aankomen, dus bijna een kilo per dag.

Die versnelde vetmesterij is een genetisch bepaald, zogenoemd 'spaar'-kenmerk van de rasgroep. Het is een aanpassing aan het

Natuurlijk genieten in de zon

D. Zoebel

Dame snijdt van een stuk ham

D. Zoebel

Hammen in rijpinghal

D. Zoebel

Hammen met paraplu

D. Zoebel

D.Zeobl

De kurkeik

typische mediterrane klimaat, met droge zomers waarin zowat niets te vreten is en regenrijke winters met een overvloed aan eikels en andere kruiden.

Binnen de Iberische rasgroep zijn er overigens wel tamelijk veel lokale subtypes en kleurslagen, waarvan inmiddels een aantal uitgestorven is of sterk bedreigd, zoals de primitieve langsnuitige Lampina en de bonte Jabugo. Om een indruk van deze extensieve varkenshouderij te krijgen: er zijn in heel Spanje en Portugal nog zo'n 3 miljoen hectare dehesa behouden, waarin twintig tot vijftig bomen een hectare productie hebben van driehonderd tot achthonderd kilo eikels. Een varken eet twaalf tot vijftien kilo eikels om één kilo aan te komen, dus als hij zeventig kilo moet opvetten kun je hoogstens één dier per hectare houden op een montanera van puur eikels. Ik sprak in de Sierra van Aracena met een boer die vijfhonderd dieren afmestte op tweehonderd hectare eikenbos. Dat betekent dan wel wat bijvoeding met krachtvoer of graanmengsels, een tendens die schijnt toe te nemen.

Na die montanera is het tijd voor de uiteindelijke slacht, de 'sacrificio' (het 'offeren'), waarna de hammen, varkenshaasjes en

D.Zeobl

Voedzame eikels

andere delen een zoutbad krijgen en tot drie jaar rijpen bij gematigde temperaturen, vroeger in koude kelders, tegenwoordig meest in hallen met klimaatcontrole. Het is nauwelijks een verrassing dat deze extensieve vorm van varkenshouderij hoog scoort in dierwelzijn. In uitgebreid wetenschappelijk onderzoek is vastgesteld dat het met welzijnsindicatoren als gewrichtsaandoeningen, (staart)bijtgedrag, agressie en andere stress bij de extensieve monterahouderij van Iberische varkens stukken beter gaat dan te doen gebruikelijk in de bio-industrie. Wijffels zou tevreden zijn, want scharrelen en wroeten is in de Spaanse varkenshouderij in de eikenbossen het obligate varkensgedrag.

Donkere wolkjes

De sterke uitbreiding van de Iberische varkenshouderij en mogelijk de toenemende bijvoeding met granenmengsels en krachtvoer heeft inmiddels geleid tot een overproductie met als gevolg kiloprijzen beneden de 25 euro. In de Spaanse krant El Pais las ik na mijn reis dat er nog meer problemen zijn. De eikenbossen vernieuwen zich nauwelijks meer, er wordt niet voor jonge aanplant gezorgd. Dat klopte wel met mijn

D.Zeobl

Koppel varkens in eikenbos

impressies, want wandelend door die bossen had ik alleen maar uiterst forse oude bomen gezien. Tot overmaat van ramp is er sinds kort een eikenschimmel uit Australië geïmporteerd die de wortelstelsels van oudere bomen aantast, zodat de bedreiging van de bossen van twee kanten oprukt. Werk aan de winkel voor de diverse organisaties en productschappen rond dit varken dus, maar die schijnen in Spanje niet zo bijster goed samen te werken. Geen wonder. Want het gaat niet alleen om een productiesysteem, de fokkerij en het dierenwelzijn daarvan, maar ook om landinrichting en landschapsbehoud, bosbouw, natuurbeheer, recreatie en jacht. De eikels uit de dehesa moeten namelijk gedeeld worden met kraanvogels, herten en wilde varkens en op deze laatste twee wordt druk gejaagd. Wij hebben natuurlijk heel wat minder stukken ruigtes en natuur, maar het blijft interessant, ook voor ons, om zulke ontwikkelingen op het raakvlak van zoveel verschillende terreinen te volgen, en dat niet alleen om het verhaal achter een gastronomische hype.

Dit artikel is sterk ingekort. De volledige versie is te lezen op www.szh.nl. ●

Tekst: Ad Boks

Twentse hoenders

De Twentse hoenders zijn sierlijk en slank van bouw, met een ruim middellange rug, van voren breed, naar achteren iets smaller en iets naar achteren afhellend. De hals is ruim middellang, terwijl ook de beenlengte ruim middellang is. De oogkleur is oranje tot oranjerood, de kam is een walnotenkam. De beenkleur is geel. Het gewicht van de haan bedraagt 3 kg, dat van de hen 2,5 kg.

In de Standaard van 1950 werd vermeld dat de eerste dieren van het ras Twentse hoender in 1892 op een tentoonstelling werden ingezonden. Deze dieren waren ingezonden door de gebroeders Lasonder onder de naam Twentse Grijzen.

Johan Wieking uit Brandlecht beschreef in Kleintier-Züchter van 25 augustus 1957 hoe het ras in de Duitse graafschap Bentheim is terechtgekomen. 'Mijn geboorteplaats Gildehaus ligt enkele kilometers van de Nederlandse grens, en in mijn jeugd verkochten boeren uit Twente veel kippen in Gildehaus. De prijs was één RM

(Reichsmark). Dit kwam omdat veel huiseigenaren uit Twente jaarlijks een "Rauchhuhn" of één RM moesten betalen aan de graaf van Bentheim. Dit was een schuld, die iedere huiseigenaar die een schoorsteen bouwde, op zich laadde omdat immers de graaf eigenaar was van water, lucht en wind, en de lucht door rook werd verontreinigd. Op de weg naar Bentheim, die via Gildehaus liep, verkochten de boeren de kip en gaven de ene RM in Bentheim af. Onder deze kippen waren er veel die met de naam Kraienköppe waren aangeduid. Een buurman, die goede betrek-

Twentse hoenders op de rand van de sneeuw

C. Hoornstra

kingen met Nederland onderhield, kreeg ook jonge Kraienköppe daarvandaan.'

De naam Kraienköppe was ook in Nederland heel gewoon in die tijd, zoals blijkt uit het vervolg van het verhaal van Wieking: 'Bij mijn bezoek aan familieleden in Hengelo liet mijn tante mij haar kippen zien. Dat waren ook Kraienköppe en die werden door haar ook zo genoemd.'

Een andere naam voor het ras was 'Biethauner' (Bijthoenders), dit gezien het vechtlustige karakter van het ras.

Ook productieras

Op grond van het voorgaande is aan te nemen dat rond 1900 het ras al een duidelijke verschijningsvorm had gekregen. Op een of andere manier had het echter zijn positie als tentoonstellingshoen verloren. Mogelijk dat door de behoefte om de eierproductie op te voeren zilverpatrijs Leghorns werden ingekruist. Hierdoor verloor het ras de uniformiteit van de voorgaande periode. Men zou kunnen veronderstellen dat rond 1919 de uniformiteit in zoverre was hersteld dat exposeren weer interessant werd. De naam was toen Twentse Grijzen.

Naast showras was het tot de Tweede Wereldoorlog en de eerste jaren daarna ook een productieras dat voor een behoorlijk aantal eieren zorgde. Een gemiddelde productie van tweehonderd eieren per jaar was geen uitzondering. Doordat deze eieren kleiner waren dan van de Leghorns en bovendien een kleur hadden, crème-wit, die niet aansprak, heeft het ras als legras op grote productiebedrijven nooit veel kans gehad.

Momenteel staan vijf kleurslagen ter beschikking namelijk patrijs, geelpatrijs,